

Flicka, kvinna, annan

Bernardine Evaristo

Flicka, kvinna, annan

Översättning av Niclas Nilsson

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

www.albertbonniersforlag.se

ISBN 978-91-0-018767-5

Originalalets titel: Girl, Woman, Other

Copyright © Bernardine Evaristo, 2019

Översättning: Niclas Nilsson

Omslag: Karan Singh, bearbetning av Ingrediensen AB

Tryck: ScandBook, EU 2021

Till alla systrar & sistas & sistahs & sistren & alla kvinnor
& womxn & wimmin & womyn & våra bröder & våra
bredrin & våra bruv & våra män & våra mandem & alla
LGBTQI+ i människofamiljen

Innehåll

KAPITEL ETT

Amma	9
Yazz	48
Dominique	80

KAPITEL TVÅ

Carole	117
Bummi	152
LaTisha	189

KAPITEL TRE

Shirley	215
Winsome	246
Penelope	271

KAPITEL FYRA

Megan/Morgan	301
Hattie	333
Grace	362

KAPITEL FEM

Efterfesten	393

Epilog	427

<i>Författarens tack</i>	441

Kapitel ett

Amma

1

Amma

går på strandpromenaden längs vattenleden som skär rakt genom hennes stad, ett par gryningspråmar flyter sakta förbi till vänster har hon gångbron i nautisk stil med däckliknande yta och pyloner i form av master

till höger gör floden en krök när den fortsätter österut förbi Waterloo Bridge mot Sankt Pauls kupol

hon känner hur solen börjar gå upp, luften är fortfarande frisk innan staden täpps till av hetta och avgaser

en violinist spelar något lämpligt upplyftande stycke längre fram på promenaden

Ammas pjäs, *Den sista amasonen i Dahomey*, har premiär på National Theatre ikväll

hon minns när hon började med teater

när hon och hennes parhäst Dominique blev kända för att häckla föreställningar som kränkte deras politiska övertygelser

deras starka, skolade skådespelarröster dånade från bakre parkett innan de snabbt stack därifrån

9

de trodde på offentliga protester som var omstörtande och direkt förgelseväckande för mottagaren

hon minns när hon hällde en pint öl över huvudet på en regissör vars pjäs innehöll halvnakna svarta kvinnor som sprang omkring på scen och betedde sig som idioter

för att sedan fly in bland Hammersmiths bakgator
vrålande

sedan tillbringade Amma årtionden i periferin, en avfalling som kastade handgranater mot det samhälle som stängde henne ute tills etablissemanget började absorbera det som en gång var radikalt och hon insåg att hon hoppades bli del av det

vilket inte hände förrän den första kvinnliga konstnärliga ledaren tog över rodret på National för tre år sedan

efter att så länge ha fått ett artigt nej från hennes föregångare ringde telefonen strax efter frukost en måndagsmorgon när livet innehållslöst bredde ut sig framför henne med bara strömmade tv-dramer att se fram emot

älskar manuset, måste göra det, kan du regissera åt oss också?
jag vet att det är kort varsel, men har du någon möjlighet att ta en kaffe i veckan?

Amma tar en liten klunk av sin americano, som vanligt spetsad med en extra shot, när hon närmar sig det brutalistiska grå kulturkomplexet

de försöker i alla fall liva upp den bunkerliknande betongen med neonljus numera och teatern är känd för att vara progressiv snarare än traditionalistisk

för många år sedan räknade hon med att bli utkastad så fort hon vågade sig in genom dörren, en tid då folk verkligen klädde upp sig när de gick på teater

och rynkade på näsan åt alla som bröt mot klädkoden

hon vill att folk ska komma nyfikna till hennes pjäser, skiter

fullständigt i vad de har på sig, har i vilket fall sin egen far-åthelvetestil, som har utvecklats, det är sant, bort från de klyschiga jeansen, Che Guevara-baskern, palestinasjalen och den ständigt närvarande knappen med två sammankopplade kvinno-symboler (snacka om att basunera ut det, tjejen)

numera använder hon silver- eller guldfärgade gympaskor på vintern, sina trogna Birkenstock på sommaren

på vintern är det svarta slacks, antingen säckiga eller tajta beroende på om hon är en 30:a eller en 32:a den veckan (överdelen en storlek mindre)

på sommaren är det mönstrade haremsbyxor som slutar strax under knäna

på vintern är det färgglada asymmetriska blusar, jumprar, jackor, kappor

hela året fixar hon sina blonderade dreadlocks så att de sticker upp som ljusen på en födelsedagstårta

stora runda silverörhängen, rejäla afrikanska armband och rosa läppstift

är hennes outslitliga personliga stil

Yazz

beskrev nyligen hennes stil som ”à la galen tant, mamsen”, bönfaller henne att handla på Marks & Spencer som normala mammor, vägrar att bli sedd bredvid henne på gatan när de är på väg någonstans tillsammans

Yazz vet mycket väl att Amma alltid kommer att vara allt annat än normal, och eftersom hon bara är femtio plus är hon inte gammal än, fast försök säga *det* till en nittonåring; åldrandet är hur som helst inget att skämmas för

särskilt inte när hela mänskligheten sitter i samma båt

fast ibland känns det som om hon är den enda bland sina vänner som vill fira att hon blir äldre

för det är ett sådant privilegium att inte dö i förtid, säger

hon till dem när natten sluter sig kring köksbordet i hennes trivsamma radhus i Brixton

medan de hugger in på maten alla har tagit med sig: kikärtsstuvning, jerkkyckling, grekisk sallad, linscurry, rostade grönsaker, marockanskt lamm, saffransris, rödbets- och kålsallad, jollofquinoa och glutenfri pasta till de riktigt irriterande petimätrarna

medan de håller upp åt sig, vin, vodka (färre kalorier) eller något mer levervänligt om doktorn har satt ner foten

hon väntar sig att de ska gilla att hon sparkar bakut mot tendensen till medelåldersgnäll; istället möts hon av förvirrade leenden och men ledgångsbesvär, dåligt minne och vallningar då?

Amma passerar den unga gatumusikanten

hon ler uppmuntrande mot tjejen, som ler tillbaka

hon fiskar fram ett par mynt, lägger dem i fiollådan

hon är inte redo att avstå cigaretterna så hon lutar sig mot muren vid promenaden och tänder en, hatar sig själv för det

reklamen intalade hennes generation att det skulle få dem att verka vuxna, glamorösa, mäktiga, smarta, åtråvärda och framför allt coola

det var ingen som sa att det faktiskt skulle göra dem döda

hon tittar ut över floden medan hon känner den varma röken leta sig ner i strupen och lugna nerverna medan hon försöker bekämpa koffeinets adrenalinpåslag

fyrtio år av premiärer och hon håller fortfarande på att skita på sig

tänk om hon blir nedsablad av kritikerna? avfärdad med samstämmiga enstjärniga recensioner, vad *tänkte* det ärevördiga National egentligen när de släppte in den här värdelösa diletteranten i huset?

hon vet såklart att hon inte är en diletterant, hon har skrivit femton pjäser och regisserat över fyrtio, och som en kritiker en

gång skrev: Amma Bonsu är med sitt skickliga handlag känd för att ro riskprojekt i land

tänk om genrepspubliken som gav stående ovationer bara var snälla?

äh lägg av, Amma, du är en luttrad krigare, har du glömt det?

alltså

hon har en fantastisk ensemble: sex äldre skådespelerskor (veteraner som har sett allt), sex som är mitt i karriären (överlevt så här långt) och tre nya ansikten (naiva talanger), varav en, den begåvade Simone, brukar komma instrosande på repetitionerna med ringar under ögonen, har glömt dra ur kontakten till strykjärnet, stänga av spisen eller stänga sovrumsfönstret och slösar bort dyrbar repetitionstid på att panikslaget ringa sina rumskompisar

för ett par månader sedan skulle hon ha sålt sin farmor till en slavhandlare för att få det här jobbet, nu är hon en bortskämd liten primadonna som beordrade sin regissör att kila ut och fixa en caramel latte åt henne för ett par veckor sedan när de var ensamma i repetitionssalen

jag är så utmattad, gnällde Simone, och antydde att allt var Ammas fel för att hon tvingade henne att jobba så hårt

hon tog såklart itu med unga fröken Simone Stevenson direkt unga fröken Stevenson – som tror att bara för att hon har hamnat på National direkt efter scenskolan är hon nu ett enda steg ifrån att erövra Hollywood

hon kommer att lära sig
tids nog

vid sådana tillfällen saknar Amma Dominique, som för länge sedan drog till Amerika

de borde uppleva hennes stora genombrott tillsammans

de träffades på åttioalet vid en audition för en långfilm som utspelade sig på ett kvinnofängelse (vad annars?)

båda var desillusionerade efter att alltid få provspela för roller
som slav, tjänare, prostituerad, nanny eller kriminell

och ändå inte få jobbet

de gick till ett sunkigt fik i Soho och ondgjorde sig över sitt öde
medan de glufsade i sig stekta ägg och bacon instoppade mellan
två skivor degigt vitt bröd nedsköljt med starkt te sida vid sida
med sexarbetarna som utövade sitt värv på gatorna utanför

långt innan Soho blev en trendig gaykoloni

titta på mig? sa Dominique, och det gjorde Amma, det fanns
inget undergivet, moderligt eller kriminellt över henne

hon var übercool, skitsnygg, längre än de flesta kvinnor, smälare
än de flesta kvinnor, med knivskarpa kindknotor och beslöjade
ögon med tjocka svarta fransar som bokstavligen kastade
en skugga över hennes ansikte

hon gick klädd i skinnbyxor, var kortklippt förutom en svart
lugg som hon strök åt sidan och hon tog sig runt i stan på en
sliten bagarcykel som stod fastkedjad utanför

ser de inte att jag är en levande gudinna? ropade Dominique
med en dramatisk gest, slängde med luggen och intog en förfö-
risk pose när folk vände på huvudet

Amma var kortare, med afrikanska höfter och lår

perfekt som slavflicka sa en regissör när hon kom till en prov-
spelning för en pjäs om kampen mot slaveriet

varpå hon gick raka vägen ut igen

och en rollsättare sa till Dominique att hon slösade bort hans
tid när hon dök upp till ett viktoriantskt drama när det inte fanns
några svarta människor i Storbritannien på den tiden

hon sa att det fanns det visst, kallade honom okunnig för att
sedan lämna rummet

och i hennes fall, slänga igen dörren

Amma insåg att hon i Dominique hade funnit en själsfrände
som skulle sparka uppåt tillsammans med henne

och de skulle ha rätt svårt att få några jobb när ryktet spred sig
de gick till en kvarterspub där samtalet fortsatte och vinet
flödade

Dominique var född i Sankt Pauls-området i Bristol med en
afrikansk-guyansk mamma, Cecilia, vars anor sträckte sig till-
baka till slaveriets tid, och en indisk-guyansk pappa, Wintley,
vars förfäder var säsongarbetare från Calcutta

äldst av tio barn som alla såg mer svarta än asiatiska ut och
identifierades som svarta, i synnerhet som deras pappa kunde
relatera till de afrikansk-karibiska människorna han var upp-
vuxen med, men inte till de nyanlända indierna

Dominique anade sina egna sexuella preferenser redan i puber-
teten, höll dem klokt nog för sig själv, osäker på hur hennes
vänner och familj skulle reagera, ville inte bli utstött

hon provade killar ett par gånger

de gillade det

hon uthärdade det

som sextonåring med skådespelardrömmar begav hon sig till
London där folk stolt visade upp sin outsideridentitet på knap-
par med olika budskap

hon sov i valven utmed Embankment och i butiksingångar
längs The Strand, fick kontakt med en bostadsorganisation för
svarta där hon ljög och grät om att ha rymt från en pappa som
slog henne

organisationens jamaicanska representant lät sig inte impo-
neras, så du fick en uppsträckning, menar du?

Dominique trappade upp sitt lidande till sexuella övergrepp,
fick ett rum på ett hostel; arton månader senare, efter tårfyllda
samtal till bostadsorganisationen en gång i veckan, fick hon en
etta av allmännyttan i ett litet femtiotalskvarter i Bloomsbury
jag gjorde det jag måste för att få någonstans att bo, sa hon

till Amma, inte mitt stoltaste ögonblick, det erkänner jag, men ingen skada skedd, pappa kommer aldrig att få veta

hon tog som uppgift att studera svart historia, kultur, politik, feminism, upptäckte Londons alternativa boklådor

hon gick in på Sisterwrite i Islington där varje författare till varje bok var kvinna och gick omkring i timmar; hon hade inte råd att köpa något, och läste hela *Home Girls: A Black Feminist Anthology*, ett avsnitt i veckan, stående, och även allt hon kunde hitta av Audre Lorde

bokhandlarna verkade inte bry sig

när jag blev antagen till en mycket ortodox teaterskola var jag redan politisk och utmanade dem om allt, Amma

den enda icke-vita eleven på skolan

hon krävde att få veta varför mansrollerna i Shakespeare inte kunde spelas av kvinnor och jag vet inte ens var jag ska börja när det gäller rasöverskridande rollbesättning, skrek hon till kursledaren medan alla andra, inklusive de kvinnliga studenterna, satt tysta

jag insåg att jag var ensam

nästa dag togs jag åt sidan av skolans rektor

du är här för att bli skådespelare, inte politiker

du kommer att bli ombedd att lämna skolan om du fortsätter att ställa till bråk

passa dig, Dominique

den gamla vanliga visan, svarade Amma, håll käften eller stick, alltså?

i mitt fall kommer kampviljan från pappa, Kwabena, som var journalist och deltog i självständighetsrörelsen i Ghana

tills han fick höra att han skulle bli arresterad för uppvigling,

la benen på ryggen och kom hit, fick jobb vid järnvägen där han träffade mamma på London Bridge Station

han var konduktör, hon arbetade på kontoret ovanför centralhallen

han såg till att vara den som klippte hennes biljett, hon såg till att gå av tåget sist av alla så att hon fick chansen att prata lite med honom

mamma, Helen, är halvblod, född 1935 i Skottland

hennes pappa var en nigeriansk student som gick upp i rök så snart han hade avslutat studierna vid universitetet i Aberdeen

han sa inte ens hejdå

flera år senare upptäckte hennes mamma att han hade återvänt till fru och barn i Nigeria

hon visste inte ens att han hade fru och barn

mamma var inte det enda halvblodet i Aberdeen på trettio- och fyrtioalet men hon var ovanlig nog för att få känna av det

hon slutade grundskolan tidigt, gick på sekreterarskola, flyttade ner till London precis när det började komma dit afrikanska män för att studera eller arbeta

mamma gick på deras danser och klubbar i Soho, de gillade hennes ljusare hy och mjukare hår

hon säger att hon kände sig ful tills afrikanska män sa att hon inte var det

du skulle se hur hon såg ut på den tiden

en blandning av Lena Horne och Dorothy Dandridge

så visst, riktigt ful

mamma hoppades att de på första dejten skulle gå och se en film och sedan fortsätta till hennes favoritställe, Club Afrique, här i Soho, hon hade kommit med gott om antydningar och älskade att dansa till highlife och västafrikansk jazz

istället tog han med henne till ett av sina socialistmöten i ett

rum längst in på en pub vid Elephant and Castle

där klungor av män pimplade öl och diskuterade frihetsrörelsen

hon satt där och försökte verka intresserad, imponerad av hans intellekt

han var imponerad av hennes tysta undergivenhet, om du frågar mig

de gifte sig och flyttade till Peckham

jag var deras sista barn och första flicka, förklarade Amma och blåste ut rök i rummets redan tjocka kvalm

av mina tre storebröder blev två advokater och en läkare, att de underkastade sig vår pappas förväntningar betydde att jag inte blev pressad att följa deras exempel

det enda han bryr sig om när det gäller mig är giftermål och barn

han tror att min skådespelarkarriär är en hobby tills jag har både och

pappa är socialist och vill ha en revolution som förbättrar människosläktets öde

för alla män

jag säger till mamma att hon gifte sig med en patriark

tänk så här, Amma, säger hon, din far föddes som man i Ghana på 1920-talet medan du föddes som kvinna i London på 1960-talet och din poäng är?

du kan inte riktigt förvänta dig att han ska ”fatta”, som du uttrycker det

jag säger till henne att hon försvarar patriarkatet och är delaktig i ett system som förtrycker alla kvinnor

hon säger att människor är komplexa

jag säger åt henne att inte vara nedlåtande

mamma arbetade åtta timmar om dagen, uppfostrade fyra barn,

skötte hemmet, såg till att patriarkens middag stod på bordet
varje kväll och att hans skjortor var nystrukna varje morgon

under tiden var han ute och räddade världen

hans enda uppgift i hemmet var att gå till slaktaren och skaffa
köttet till söndagslunchen – en sorts förstädernas jägare/samlare-
grej

jag märker att mamma inte är tillfreds nu när vi alla har flyttat
hemifrån, för hon ägnar all sin tid åt att antingen städa eller
möblera om

hon har aldrig beklagat sig över sitt öde, eller bråkat med
honom, ett säkert tecken på att hon är förtryckt

hon sa till mig att hon försökte hålla honom i handen i början,
men han viftade bort henne, sa att ömhetsbevis var ett engelskt
manér, hon försökte inte igen

ändå ger han henne varje år på alla hjärtans dag det smörigaste
kort som finns att köpa och han älskar sentimental country-
musik, sitter i köket på söndagskvällarna och lyssnar på skivor
med Jim Reeves och Charley Pride

ett glas whisky i ena handen, torkar tårarna med den andra

pappa lever för kampanjmöten, aktioner, demonstrationer
utanför parlamentet och att stå på Lewisham Market och sälja
Socialist Worker

jag växte upp med att han varje kväll vid matbordet predikade
om kapitalismens och kolonialismens ondska och socialismens
förtjänster

det var hans predikstol och vi var hans fångslade församling

det var som om vi bokstavligen blev tvångsmatade med hans
politiska idéer

han skulle förmodligen ha blivit en framstående person i Gha-
na om han hade återvänt efter självständigheten

istället är han livstidspresident i vår familj

han vet inte att jag är flata, skojar du? mamma sa åt mig att inte berätta för honom, det var svårt nog att berätta för henne, hon sa att hon misstänkte det när pennkjolar och lockiga permanentor var på modet och jag började gå omkring i herrjeans

hon är övertygad om att det bara är en fas, vilket jag kommer att påminna henne om när jag är fyrtio

pappa gillar inte ”fjollor” och skrattar åt alla homofoba skämt som komikerna kör på tv varenda lördagskväll när de inte förolämpar sin svärmor eller svarta människor

Amma pratade om när hon första gången var på ett möte med en svart kvinnogrupp i Brixton sista året i skolan, hon hade sett ett anslag på det lokala biblioteket

kvinnan som öppnade dörren, Elaine, hade en perfekt halo till afro och hennes smidiga lemmar var klädda i tajta ljusblå jeans och tajt jeansskjorta

Amma ville ha henne så fort hon såg henne, följde efter henne in i rummet där kvinnor satt på soffor, stolar, kuddar, med benen i kors på golvet, och drack kaffe och cider

hon tog nervöst emot en av cigaretterna som skickades runt, satte sig på golvet lutad mot en kattklöst tweedaktig fåtölj och kände Elaines varma ben mot armen

hon lyssnade medan de diskuterade vad det innebar att vara svart kvinna

vad det innebar att vara feminist när vita feministiska organisationer fick dem att inte känna sig välkomna

hur det kändes när folk kallade dem nigger, eller när de fick stryk av rasistiska ligister

hur det var när vita män öppnade dörrar eller reste sig från sin plats på bussen för vita kvinnor (vilket var sexistiskt), men inte för dem (vilket var rasistiskt)

Amma kunde relatera till deras erfarenheter, började stämma in i refrängerna av: vi hör dig, syster, vi har alla varit där, syster